

IN MEMORIAM

Jelisaveta BLAGOJEVIĆ

OD MIGRACIJA DO DRUŠTVENIH ANALIZA:
ZNAČAJ RADA VUKAJLA–MIŠA GLUŠČEVIĆA
(1952–2025)

Odlaskom dr Vukajla–Miša Gluščevića, Crna Gora je izgubila jednog od svojih značajnih istraživača savremene društvene i demografske istorije, čovjeka koji je znatan dio svog profesionalnog života posvetio radu u Istorijском институту Универзитета Crne Gore, odakle je i otišao u penziju kao viši naučni saradnik. Njegov naučni, ali i ljudski doprinos, ostavio je dubok i trajan trag u savremenoj crnogorskoj istoriografiji, sociologiji i kolektivnom pamćenju.

Rođen 1952. godine u Đurđevića Tari, u krajoliku oštrog kamenjara i neiscrpne duhovne snage, Gluščević je svoj zavičaj zauvijek nosio u sebi, a njegovu dušu pretočio u nauku. Diplomirao je sociologiju na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, magistrirao pravne nauke u Beogradu, a doktorirao sociološke nauke na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Taj spoj društvenih, pravnih i istorijskih disciplina oblikovao je njegovu autentičnu naučnu misao – interdisciplinarnu, metodičnu i duboko posvećenu suštini društvenih promjena. Interesovanje za društvene procese i kretanja stanovništva razvijalo se tokom studija i postavilo temelje njegovim kasnijim istraživanjima migracija u Crnoj Gori.

Tema migracija bila je u fokusu njegovog magistarskog rada pod nazivom: *Migracije stanovništva Crne Gore u XIX vijeku* (Podgorica: Kulturno-prosvjetna zajednica, 2000), u kojem izdvaja faktore migracionih kretanja – od prirodnih (crnogorski karst i elementarne nepogode), preko društvenih (vađevine, međusobni sukobi, tursko nasljeđe, vjerski fanatizam, politički motivi) do ličnih motiva (školovanje). Takođe, analizira tipove migracionih kretanja: spoljašnje migracije (stalne, povremene, dnevne) i unutrašnje (stalne i sezonske), te u finalnim razmatranjima ukazuje na njihov karakter i značaj. Ovi rani radovi postavili su temelje za njegova kasnija istraživanja o migracionim i demografskim kretanjima.

U svojoj najznačajnijoj naučnoj studiji, *Sociološko-demografska analiza kretanja stanovništva u podgoričkoj opštini 1945–1991* (Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2008), dr Gluščević detaljno se posvetio analizi migracionih kretanja stanovništva podgoričke opštine u periodu od 1945. do 1991. godine. Ova studija ne samo da predstavlja jedno od značajnih djela crnogorske migracione istorije, već je i primjer kako se istorijska demografija i istorijska sociologija mogu uspješno primijeniti u istraživanju savremenih društvenih tokova.

U svojoj analizi, Gluščević je identifikovao tri ključna pravca migracija u poslijeratnoj Crnoj Gori:

- prvo, odlazak stanovništva u okviru agrarne reforme i kolonizacije prema Vojvodini;
- drugo, migraciju radne snage iz sela u industrijske centre usljed procesa ubrzane industrijalizacije;
- treće, odlazak radnika na privremeni rad u inostranstvo, dominantno u zemlje Zapadne Evrope, usljed visoke stope nezaposlenosti.

Njegov pristup ovoj kompleksnoj tematici bio je inovativan – nezadovoljavajući se samo statistikom ili arhivima, sproveo je obimno anketno istraživanje među 1.000 domaćinstava i realizovao niz intervjuva, čime je uveo empirijsku dubinu u svoje teorijske uvide. Korišćenjem nalaza ranijih autora (Đordije Đoko Pejović, Pavle Radusinović, Nikola Gačeša, Bakić i dr.), uz obimnu arhivsku građu i pravne propise, izgradio je moćnu sintezu uzroka, obima i posljedica migracija. Time je stvorio temelj za buduća istraživanja i omogućio da se ovo društveno-demografsko pitanje sagleda u njegovoj cjelovitosti i višeslojnosti.

Posebnu vrijednost njegovom radu daje jasno razgraničenje između predratnih samoinicijativnih migracija i poslijeratnih migracija organizovanih od strane državne vlasti. Uvidjevši tu ključnu razliku, Gluščević je uspio da ukaže ne samo na pravce u kojima se stanovništvo kretalo, već i da odgovori na pitanje - zašto? – otkrivajući duboke uzročne veze između političkih odluka, ekonomske nužde i demografske dinamike.

Njegovo pisanje bilo je jasno, analitičko, a istovremeno poetski precizno. U njegovim tekstovima nema praznih riječi – svaki statistički podatak, svaka pravna norma, svaka fusnota nosi značaj. Od opisa opštih migracionih procesa do detaljnih analiza „sitnih“ podataka, sve je povezano u informativne cjeline visokog kvalitativnog i kvantitativnog dometa. Nije samo bilježio promjene – on ih je razumijevao i tumačio, nudeći naučno utemeljene, a ljudski duboke uvide.

Njegova poglavlja o podgoričkom stanovništvu, u demografskoj ravni, ličila su na naučne hronike u kojima je migracioni krvotok glavnog crno-

gorskog grada opisan sa takvom preciznošću da se gotovo može osjetiti kako kroz godine pulsira promjena.

Pored naučnih studija, Gluščević je bio i književnik i publicista; kroz aforizme, eseje i antologije narodnih mudrosti (*Riječi kraja nema: antologija narodnih mudrosti*. Podgorica: Grafo Crna Gora, 2007) ostavio je značajan trag i u crnogorskoj književnosti, pokazujući da se misaona preciznost može sjediniti s literarnom snagom izraza.

Iako je njegov naučni fokus s vremenom obuhvatio široki spektar pitanja savremenih migracija, Gluščević nikada nije zaboravio svoje korijene. Putem knjiga kao što su *Tara i Tarani* (Podgorica: Istorijski institut Crne Gore, 2014, u koautorstvu sa Zoranom Raonićem) i *Most na Tari* (objavljena i na engleskom jeziku kao *The Bridge over the River Tara*, Podgorica: Grafo Crna Gora, 2011), ostavio je snažan zavičajni pečat – lični, emotivni, duboko ukorijenjen u prostor sjevera Crne Gore. Bio je istovremeno naučnik i hroničar, istraživač i čuvar sjećanja.

Knjiga *Tara i Tarani* napisana je, kako autori sami ističu, „sa namjerom da se otrgne od zaborava... da znamo ko smo i odakle smo, kako bi sa većim samopouzdanjem krenuli u nova vremena u kojima se lako zbuniti onima koji ne stoje čvrsto na tlu“ (2014: 7). Djelo se ujedno smatra dugom zavičaju – „na koji smo sve više ponosni“ što ga dublje upoznajemo.

Slično tome, knjiga *Most na Tari*, prema ocjeni njenog recenzenta akademika Đordija Borozana (2011: 251), kombinuje preciznost i dokumentovanost u opisima izgradnje, rušenja i obnove mosta. Sintetički iznosi mnoštvo podataka o graditeljskom umijeću, sudbinama ljudi, utrošenom materijalu i uslovima gradnje, a sadrži i biografije Mijatovića Trojanovića i Lazara Jankovića te relevantnu arhivsku građu.

U knjizi *Heroizam u ratu i entuzijazam u slobodi: članci iz NOB-a i poslijeratne izgradnje* (Podgorica: Elit, 2016) autor okuplja ranije objavljene članke koji se bave narodnooslobodilačkom borbom (NOB), odnosno zatvorima i logorima u Pljevaljskom i Šavničkom srezu u periodu od 1941. do 1944. godine, kao i jednim do tada neobjavljenim radom koji se odnosi na spomenike NOR-a i revolucije u Pljevaljskom srezu. Drugi dio knjige posvećen je omladinskim akcijama u Crnoj Gori tokom perioda obnove i izgradnje od 1945. do 1952. godine.

Kako ističe recenzent rukopisa dr Radenko Šćekić (2016: 10–11), „autor posebno apostrofira iskazani ratni heroizam crnogorskih gorštaka... ali i ogroman entuzijazam, potencijal, elan, solidarnost i slogu omladine u poratnom periodu“. Drugi recenzent, Žarko Leković (2016: 8), naglašava da je dato štivo „svjedočanstvo o događajima i ljudima u značajnom periodu naše prošlosti. On govori o ulozi ličnosti u istoriji. Ona je velika. Ljudi su nosioci procesa, oni su obilježili vrijeme i svojim djelom zadužili Crnu Goru...“.

Dr Vukajlo–Mišo Gluščević bio je istraživač čiji je rad privlačio pažnju jasnoćom i dosljednošću. U vremenu koje često potiskuje sporost i promišljenost, njegov pristup odlikovala je sistematičnost i strpljenje u razotkrivanju složenih aspekata crnogorske stvarnosti. Njegov doprinos nije bio samo naučni, već i utemeljen na profesionalnom integritetu i posvećenosti.

Njegovim odlaskom naučna zajednica Crne Gore izgubila je važnog saradnika i oslonac u istraživanju. Ipak, njegovo nasljeđe ostaje prisutno u bibliografijama, u radu kolega, kao i u temama kojima se bavio – od kretanja stanovništva do prostora koje je istraživao.